

In deze eeuw schijnt de knipkunst in Nederland vrij algemeen beoefend te zijn. De Duitser J. Grabner, Luitenant in dienst van onze Republiek, vertelt in zijn boek "Briefe über die vereinigten Niederlande (Gotha, 1792, 328)", dat de Nederlanders "mancherlei National Vergnügen haben", zoals tekenen, borduren, schilderen en KNIPPEN. Ze hebben de gave om landschappen en andere dingen te knippen van papier. "Die KNIPKUNST, wovon ich in Deutschland nirgends, als in Klöstern Spuren entdeckte, erfordert einen erstannlichen Aufwand von GEDULD und ZEIT. Eine KUNST menne ich sie, weil, sie Landschaften, ja selbst HISTORIENSTÜCKE hervorgebracht hat, die 20 und mehrere Ducaten wert geschätzt wurden ("Historia", Juli, 1946)."

Inderdaad knipstukken brachten meer op dan de beste schilderijen. Grabner vindt dus de KNIPKUNST een SPECIFIEK NEDERLANDSE KUNST.

JOHANNES KOPPER.

Johannes Kopper, geboren 1713 te Rotterdam, was in zijn tijd een beroemd knipper. Men dichte over hem:

"t Penseel wist menig man'd onsterfelijkheid't ontrukken,
De stift kan ieder ding op't fraaist in koper drukken,
Doch KOPPERS SCHAAR alleen wist met edele zwier
De gansche wereld na te bootsen van papier."

Men meent ook dat hij bedoeld wordt met de, in een bekend volksliedje genoemde, HANNES DE KNIPPER. Hij knipte bij voorkeur schepen en liet zich in olieverf schilderen door N. Muys, met één van wit papier geknipt schip, in de hand. Dit werd in 1789 door H. Rössing in prent gebracht. Een knipprent, voorstellende een zeeslag, van deze knipper, bevond zich in het begin dezer eeuw nog in een verzameling van Dr. H. J. Broers te Utrecht. Navraag bij deze familie leverde echter geen resultaat op. De Heer J. N. Bastert, Conservator van het museum "Boymans" te Rotterdam, kon mij ook geen inlichtingen verschaffen over knipwerken van Kopper in een verzameling van de Heer J. Bastert te Loenen. In een catalogus van een tentoonstelling van knipwerken, gehouden te Delft in 1863, worden twee grote knipwerken van hem genoemd, voorstellende schepen op zee, ingezonden door D. J. M. Stipriaan Luis-cius.

OTTO VAN VOORST.

In het werk van Otto van Voorst is ~~miskijk~~ invloed te bespeuren van A. M. van Schuurman, maar het is artistiek minder fijn (zie ook "Historia", Sept. 1946).

Hij was een weesjongen uit Zierikzee en maakte voor de vertrekkamer (d. i. de kamer waarin men zich voor beraadslaging terugtrok) van het stadhuis te Goes, een knipwerk, waarvoor hij, in Februari 1727 een "verering" van 100 rijksdaalder ontving. Ook hier hangen, evenals in het knipsels met van ^{werk van A. M. van} Schuurman, de wapenschilden aan fijne draden, die tot rosetten geknoopt zijn. Rondom het grote wapen van Gelre groeperen zich de wapens van Zeeuwse families. Boven links weer het wapen van Gelre en vervolgens van links naar rechts Couwerve, van der Hage, van de Waarde, Stuver, de Wit, de Jonge en Stavenisse. Het knipwerk hangt nu in het museum ^{te Goes} voor Noord- en Zuid-Beveland (zie Plaat XVI).

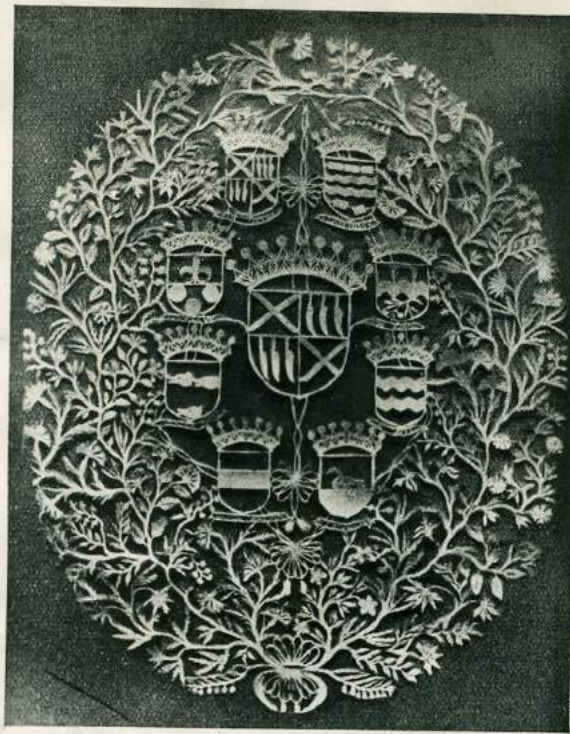
In de "Resolutiën van de Admiraliteit van de Maze" van 22 April 1766 staat: "Jan Adelaar, matroos op het Jagt, gevoerd door Willem de Haan, hebbende aan het hoofd het wapen van zijn Hoogheid en voorts de wapens van de Heeren Raaden en eerste ministers en die van de Provinciën en steeden waaruyt de Heeren Raaden in dit Collegie zijn gecommiteert, alles door hen SELVE MET DE SCHAAR UITGESNEDEN. Waarop gedelibereert zijnde is goedgevonden en verstaan't voors. kunststuk te accepteeren en de clerquen der secretarje te gelasten, zooals gelast worden mits deeze om aan hem tot een gratificatie ter zaake voorz., uyt de busse der secretarje te betalen 20 GOUDE DUCAATEN. En dat voors. kunststuk op een ZIJDEGROND GEBRAGT IN EEN LIJST GESTELT en in een des raads vertrekken opgehangen zal worden ("Historia", Sept. 1946)."

In het Historisch Museum ^{in Brugge} (Het oude museum "Boymans") te Rotterdam zag ik een fraai knipwerk van Jan Adelaar (1764-1797).

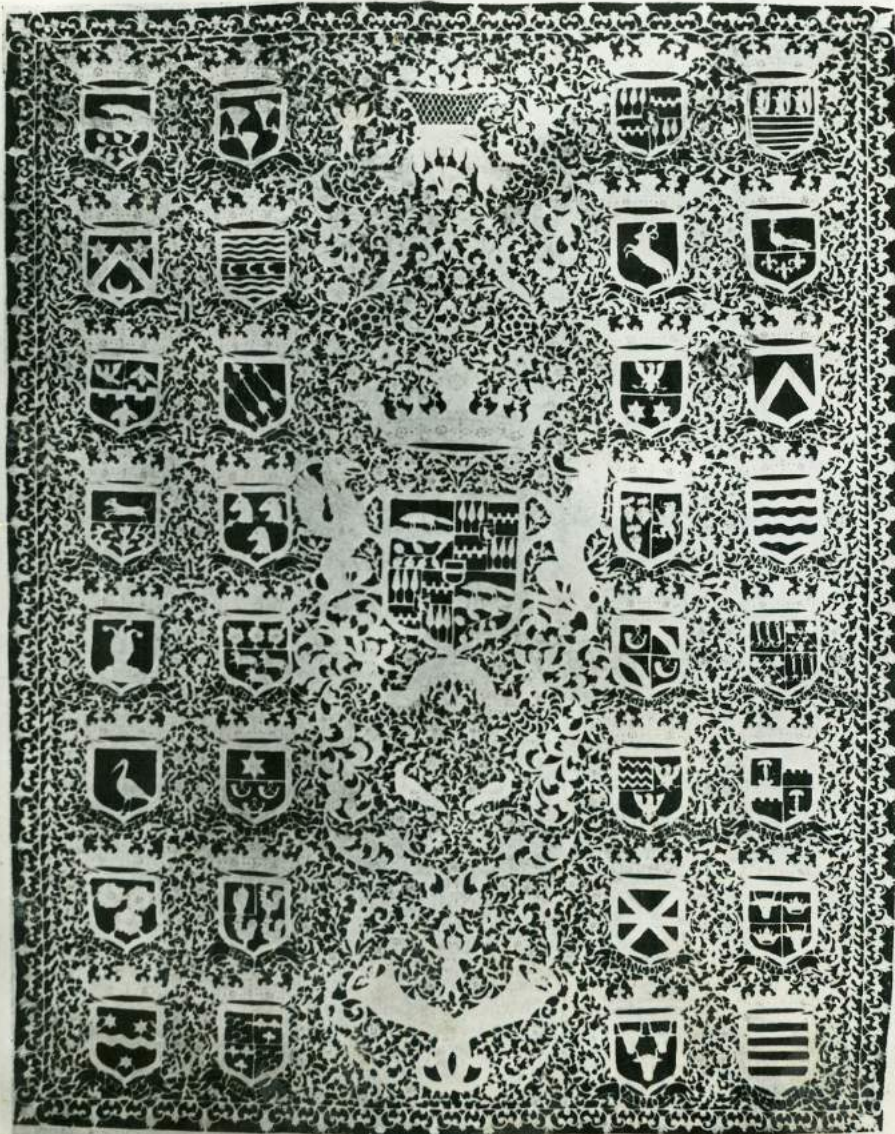
F. H. VAN VOORST.

In het Centraal Museum te Utrecht zag ik een magnifiek knipsel met de wapens van de geslachten Ockert en Bredehoff, met de 16 kwartieren van elk, uit omstreeks 1720, in bruikleen afgestaan door Mevrouw Huijtema van Bredehoff de Vicq. Het is de huwelijkssoorkonde van Joan Ockert van Schonewal en Elisabeth van Bredehoff. De maker is ~~hoogstwaarschijnlijk~~ F. H. van Voorst, want een soortgelijk stuk hangt van hem op het kasteel de Cannenburch te Vaassen. Het is groot 39-30 c. M. Johan Ockert, ook Ockers of Ockerse, behoorde tot een aanzienlijk Zeeuws geslacht. Hij was in 1702 Raad, in 1704 Schepen van Middelburg en Hoofd-participant der Oost-Indise Compagnie. In 1716 Bewindvoerder daarvan (17). Hij overleed 24 Mei 1723 en het knipwerk is waarschijnlijk kort na zijn dood gemaakt als herinnering (XVII).

Een derde knipsel van F. H. van Voorst is in "De Lakenhal" te Leiden. Dit staat ongeveer op hetzelfde peil. Dit fraaie knipwerk schonk de stad Leiden aan haar ^{een kunstwerk} ~~zeldzaam~~ ~~meel~~ en dit geschenk was bedoeld als bewijs van eerbied en erkentelijkheid voor wat deze uitnemende magistraat voor Leiden en ook voor het land had gedaan. Johannes van den Berg, geboren 1644 te Leiden en aldaar overleden in 1733, behoorde tot een oud regentengeslacht. Van 1690-1711 was hij Secretaris van de Curatoren der Leidse universiteit, in 1693 werd hij lid van de Vroedschap, in 1697 Schepen, in 1701 Burgemeester, welk ambt hij 21 maal bekleedde. In 1704 werd hij Lid van de Raad van State en Gedeputeerde te velde bij het, onder Marlborough strijdende Staatse leger, in de Zuidelijke Nederlanden. Negen jaar was hij vanwege de Republiek Oppergezaghebber der Oostenrijkse Nederlanden en onderscheidde zich door zijn hulp aan Brussel. Ter ere van hem en van zijn ambtgenoot Rheede van Renswoude, werd te Brussel een gedenkpenning geslagen, die zich eveneens bevindt in "De Lakenhal". Bij zijn terugkeer huldigde men hem, door hem het prachtig minitieus knipwerk aan te bieden, waarvan de wapens in rood en blauw op gouden achtergrond, de opschriften in verguld zijn uitgevoerd. Het bovenste opschrift luidt:

Plaat XVI. Knipsel van ~~Johannes Kopper~~ *Olto van Voorst*

3. Knipwerk met de wapens van de geslachten Ockert en Bredehoff en zestien kwartieren van elk, uit c. 1720. 39 x 30 cm. Eigendom van Mevrouw Huijtema-Van Bredehoff de Vicq te Buitenzorg, in bruikleen bij het Centraal Museum te Utrecht.

Plaat XVII. Knipsel van F.H. van Voorst.

"De Ed. Mog. Hr. en Mr. J. J. van den Berg, Raad en Burgermeester der Stadt Leiden, eertijds hun H. M. Gedeputeerde en afgesant in Brabant en vlaendre, Gecommitteerde." Onder het wapen staat: "Raad van hun Edle Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland, zeeland, westfriesland & Rentm. van 't Capl., ten Hogelanden && en Mevrouw Johanna van Teijlingen 1722." Het berijmde onderschrift luidt:

"Ter eere van dien Man, die moedig doot 't kanon in Brussel Staatsgedingh,
Den Bijer vorst deed vluchten

Den Leidsen Cato, die noit weeuw en wees liet sugten,

Maar door liefdadigheid het hert der burger won."

Het stuk, groot 39½-41 c.M. is getekend F.H. van Voorst (zie ook "Historia", Sept. 1946). Waarschijnlijk zijn de knipsels gesneden (Plaat XVIII),

De namen in het knipwerk in de Cannenburch kloppen niet. De wapens zijn geplakt en niet ingesneden. Het origineel is van 1732 en in 1880 is het stuk "gerestaureerd", waardoor het aan waarde verloren heeft. Het zijn de kwartieren van Derck, Baron van Voerst, Heer van Hagenvoerde en van Helmich van Doornick. Dit is onjuist; het zijn de kwartieren van Christoffel van Voerst, zoon van Dirk en Alegonda van Munster en van Elisabeth van Doornick, dochter van Helmich en Geertruid van Heukelom (D. J. G. Buurman).

In het midden staan de gekleurde wapens van Voerst en Doornick, aan beide zijden geflankeerd door 16 kwartierwapens, telkens in twee rijen en boven vergezeld van het wapen van Overijssel, alles in kleuren. In het middenvak allegorische voorstellingen, waaromheen een omlijsting van figuren en taferelen, betrekking hebben de op de jacht, alles in een overvloed van ranken.

Onderaan staat, naast het wapen van Voerst, het opschrift: "F. H. VAN VOERST", fecit 1732" en daaronder staat geschreven "J. A. Koopmans renovavit 1880."

Was de knipper een afstammeling van het bekende adelijk geslacht van Voorst?

Was hij verwant aan Otto, van Voorst? Ik heb het helaas niet kunnen ontdekken.

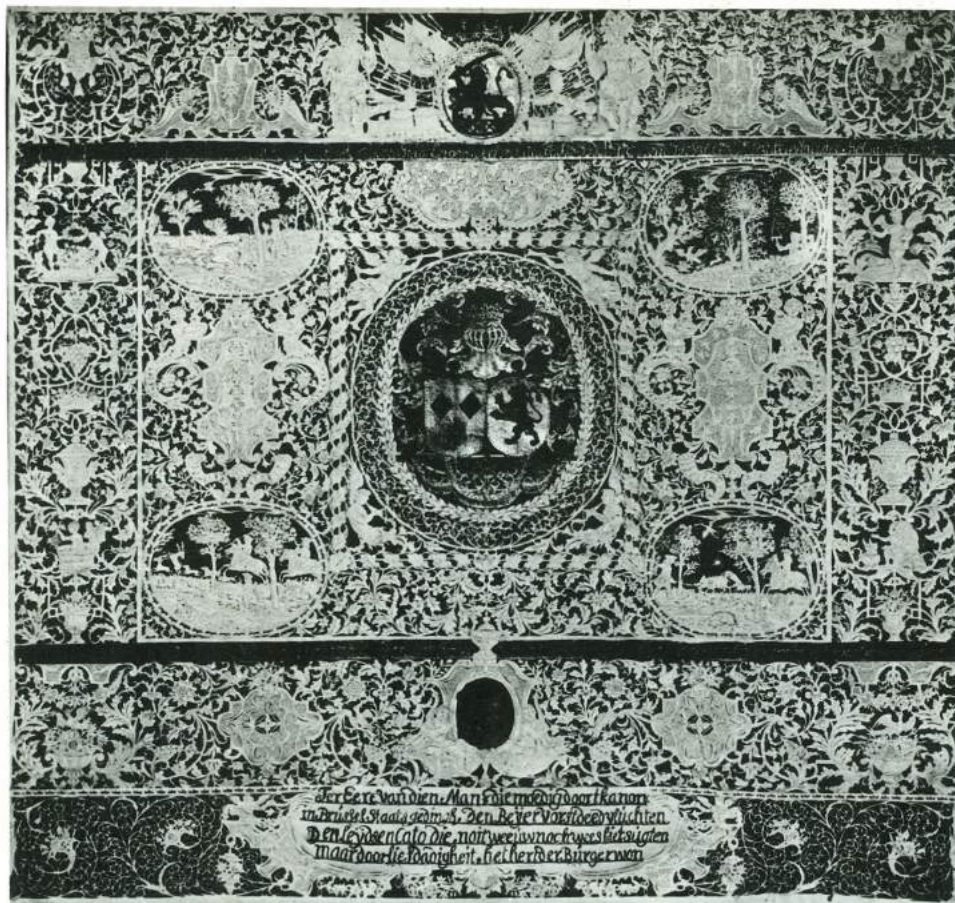
Dat hij zijn naam plaatst naast het wapen, schijnt wel in die richting te wijzen.

Al met al, is dit knip- of snijwerk een zeer fraai en opvallend stuk werk. Het is groot 51-68 c.M. In deze genoemde drie stukken heeft de knipkunst wel een hoogtepunt bereikt.

In een oud kerkboek van 1777, afkomstig van Belkje Melles Minnema, geboren 30 April, ¹⁸¹⁰ overleden 12 October 1877, lagen enige zeer oude knipsels, stellig weinig jonger dan genoemd kerkboek. Ze was gehuwd met Meindert Rienks Douma en het echtpaar woonde te Tibma op Broersma-sate bij Engwierum (17). Waarschijnlijk is het kerkboek van de Mellema's afkomstig. Het is nu in het bezit van Mevrouw Timmer-Douma te Zuidlaren, achterkleindochter.

Een der prentjes is rechthoekig, 8-11 c.M. en lijkt iets op een devotieprentje, ~~door de kleuren~~. Het stelt een levensboom voor, met sierlijke ranken en bloemen, in zachte oude kleuren. De top is een gekleurde korenbloem. Rechts en links op een tak de zonnevogels. In de ^{rechter} ~~linker~~ benedenhoek een vrouw met wijde rok, waar de kanten van een pantalon onderuit komen. In de linker benedenhoek een man met kuitbroek van Friese snit. Waarschijnlijk is het een huwelijksprentje.

Fleets XVIII. Wapenknipsel van Burgemeester Johan van den Berg en Echtgenote, 1722, 29½ - 41 c.M. Museum "De Levenhol" te Leiden, Foto Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem.

Plaat XIX. ~~XVIII~~

XVIII. Toegeschreven aan Otto van Voorst, eigendom van Drs. Joh. Beintema, arts te Breda.

Foto: Anton Henning, Breda.

28.
Het tweede prentje dat overeenkomst vertoont met het eerste, heeft in plaats van een man en een vrouw, twee vrouwen rondom een driepoottafel. Op de tafel twee diepe schalen en een schotel met ham. Boven de tafel een mand met bloemen. Het derde prentje is 10-15 c.M.. Onder, een levensboom een ruiter te paard, kleding Lodewijk XIV, rechts iemand met een vaantje in de hand ~~(18)~~.

In het museum "Jacob Honig Janszn." te Zaandijk zijn ook enkele 18-de eeuwse knipsels (18).

De Heer W. Tj. Lever heeft in zijn collectie twee stukjes, ongeveer 9-12 c.M., die dezelfde stijl vertonen als de knipsels van Janneke Blok-Koerten, naar kleding te oordelen van omstreeks 1750. Een boer leunende op een schop in gesprek met een marskramer, wat struikgewas er omheen.

Een ragfijn knipsel, vervaardigd ter gelegenheid van het huwelijk van Reinier Gaanderse met Maartje Jacobsdr. Hecke, gedateerd 6 Augustus 1795 kan men zien in het museum te Zierikzee.

Nog een zeer traditioneel huwelijksknipsel, dat tot omstreeks 1860 in de mode bleef, ~~kan men zien~~ ^{is} in het museum "De Waag te Deventer. Boven het randschrift: "mijn lief ontvang dit brandend hert dat jou gegeven wert." Aan weerskanten twee duifjes en in een cirkel een mannen- en een vrouwenarm. Samen houden ze een brandend hart vast. Daaromheen rijk lofwerk met de initialen J.H. enerzijds en G.V.D. anderzijds. Boven het geheel de huwelijkskroon, geflankeerd door twee bazuinblazende engelen en geheel ^{beneden} het jaartal 1728.

Drs. Joh. Beintema, arts te Breda zond mij de foto van een ^{wapen} knipsel, gefotografeerd op ware grootte. Ook dit werk doet denken aan dat van A.M. van Schuurman, maar het ~~lijkt mij~~ ^{is} niet onwaarschijnlijk dat het gemaakt is door OTTO VAN VOORST. De gelijkenis met het wapenknipsel uit Goes, is zelfs in onderdelen, zeer groot. Helaas is het stuk niet gesigneerd. Maar ~~aan~~ ^{Indien dit echter zo is, dan moet men het} ~~waarschijnlijk ook uit de eerste helft van de 18-de eeuw. Het is gevat in een antiek gesneden lijstje, achter glas, en ligt los op een stukje zwarte zijde.~~

Het jachttafereel met ruiters, honden, en een hert en twee mannen met een snaphaan, is bijzonder geslaagd. Omdat het een jachtpartij voorstelt, veronderstel ik, dat het door een man geknipt is voor een voornaam personage, die veel van de jacht hield. Het wapen is mij niet bekend (Het werd gekocht bij een antiquair te Breda). (Plaat XVIII). - XIX

HENDRIK VAN WINTER.

Een bekwaam knipper uit de 18-de eeuw was HENDRIK VAN WINTER. De van Winters behoren tot een oud koopmansgeslacht uit Amsterdam. Nasporingen over hem bij de familie van Winter, leverden echter geen resultaat op. In "Historia", Sept. 1946 vinden we een afbeelding van zijn werk, een knipsel met ~~mij~~ onbekende familiewapens, groot 13-19½ c.M. (eigenaar A.Q. de Flines, Amsterdam-Bussum).

~~XXI~~ ~~XXX~~ ~~XXXI~~ Snipprent van Hendrik van Winter.

Huwelijkssoorkonde. Bezitter J. N. Bastert, Rotterdam.

Natuurlijke grootte.

Een ander fraai WAPENKNIPSEL van hem bevond zich in de collectie van de Heer G.W.P. van Dokkum. In plaats van een bloemenmand, twee hoorns des overvloeds. Beide knipsels, ongeveer van dezelfde grootte, zijn, behalve de wapens, symmetrisch, dus dubbel gevouwen, geknipt ("Het Huis Oud en Nieuw", art. 1915, J.G.C. van Dokkum).

Bij een bezoek, gebracht aan de Heer en Mevrouw Bastert te Rotterdam, zag ik een oude portefeuille met knipsels. Op een los blad stond in foutief Latijn geschreven: "Portefolium Primum Nicolai Jut apud Magistri HENRICUS DE WINTER & CORNELIUS PRONK." Dit was dus de eerste portefeuille van Nicolaas Jut bij de leermeesters Henricus van Winter en Cornelius Pronk. De laatstgenoemde was een bekend schilder en tekenaar. Misschien knipte hij ook, terwijl onze knipper Henricus van Winter misschien ook tekende en schilderde. In de portefeuille bevinden zich echter enkel knipsels, waarvan die van Henricus of Hendrik van Winter de belangrijkste zijn. Zijn ze van van Winter? Ongetwijfeld, want ze vertonen een grote gelijkenis met die ^{van} de Heer van Dokkum ~~ons laat zien~~. Nicolaas Jut was dus een leerling van beide kunstenaars en hier bestonden stellig vriendschapsbetrekkingen tussen de families. De familie behoort tot het voorgeslacht van de Heer Bastert. Het waren, evenals de van Winters, voornamen en rijke Amsterdamse kooplieden. (~~XIX en XXII~~, Noot 197, ~~Plaak XXII XXI a~~ ^{en XXI b.} ~~te zijn niet gesigneerd.~~)

Te Linz, in Oostenrijk, bevindt zich in het "Ober Österreichisches Landesmuseum "Augusto-Carolineum", een prachtig uitgesneden perkament, 49-43½ c.M.. Het is van Nederlandse oorsprong en stelt voor ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ ^{de} ~~de wapens van de "Edle Mogende Heeren Gedeputeerden Staaten des Quartiers Nymweghen in 1710~~. Het is een met goud versierd ~~XXXXXXXXXXXXXXXX~~ snijwerk op rode achtergrond en ~~kon daardoor slecht gefotografeerd worden~~. Aan dit minutieus werk is misschien maanden achtereen gewerkt.

Ook het Neurenburger Knipwerk is van een zeldzame schoonheid (XIX) en XXII).

In het Westfries Museum te Hoorn hangt een HUWELIJKSWAPENKNIPSEL van Jan Lodewijk van Teijlingen en Maria van Foreest. Tevens bevindt zich daar een WAPENKNIPSEL van de familie Carbasius, beide einde 18-de eeuw. Makers onbekend. In het Historisch Museum te Rotterdam zag ik twee WAPENKNIPSELS op rode grond, groot 16-20 c.M. van Jan en Cornelia van der Hey (waarschijnlijk broer en zuster).

Mr. A. Bos, Aerdenhout, is de bezitter van een geknipte HUWELIJKSOORKONDE met het familiewapen Siderius van 1783, en een landschap met buitenhuis, waarschijnlijk ook 18-de eeuws.

XXII

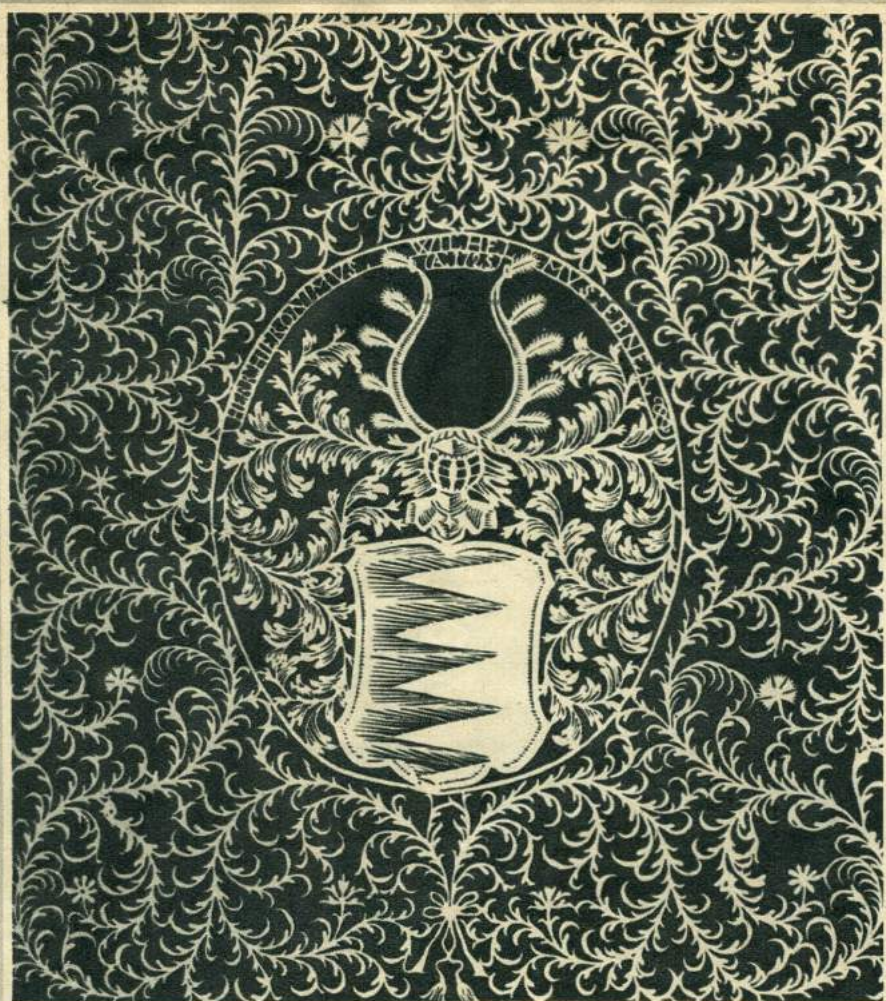
~~XXXI~~ XXII uit de collectie G.W.P. van Dokkum (volgens mededeling overleden). Wapens onbekend. Dit WAPENHUWELIJKSKNIPSEL is van Hendrik van Winter ($\frac{1}{4}$ van de ware grootte).

Handwritten: Kerchem II
 van 1750

XIII

~~XXIV~~ XIII. Eigendom van C. Roodenburg, genealog, Haarlem. Wapens, Wiggers-van Kerchem. Van Kerchem met de ossekoppen, uit de kwartieren Wols van der Wel. Aan de achterzijde staat het jaartal 1750. Ik zou het iets later dateren.

Het wapen van Hieronimus, Wilhelmus Ebner, annó 1725, het werd in Neurenberg uit papier geknipt.

Plaat XIX. berithen, „ministerialrat kremer“, München.

XXII. Neurenburger werk van ~~ich~~
~~ausheides~~ ^{na} 1700, op ware grootte. Lig. kremer, München.

Huwelijk-snijpsel van Willem van Heemsberk(1718-1784) en zijn echtgenote Hedewine Antonia Becker(1717-1764). Hunne portretten hangen in het museum van "Het Hofje van Grotie" te Delft, nr. 8 en 9. Plaat....(de foto kreeg ik ten geschenke van de Regent en Rijtsarchiveris Jhr. Dr. D. P. M. Groswinckel).

Omstreeks het midden der 18-de eeuw veranderde de mode. De geknipte wapens worden eenvoudiger en niet meer omgeven door ranken en bloemwerk. Een voorbeeld daarvan is het familiewapen Wiggers-van Kerchem. Hier is het eenvoudige wapen onaangetast en uitgesneden in perkament.

Bij de opbloei van de kantindustrie kwamen de KANTKNIPSELS in de mode. Voorbeelden ervan zagen we reeds bij de DEVOTIEPRENTJES. Omgekeerd gebruikte men KNIPSELS BIJ HET VERVAARDIGEN VAN KANT. Men ziet KANTMOTIEVEN ook dikwijls in WAPENKNIPSELS. Reeds Hus vervaardigde wapenknipsels, omringd door fantastische dieren en rankenspel. Héél mooi is ook het wapen van Hieronimus Wilhelmus Ebner van 1725. Het is Neurenberger arbeid uit papier geknipt, ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ bezitter "Herr Ministerialrat" Kremer uit München, die, ~~die~~ meer WAPENKNIPSELS, tevens KANTKNIPSELS bezit. Het onbekende knipsel met het onbekende wapen, dateert van kort na 1700. De dekkleden doen reeds denken aan dezelfde techniek, die veel later gebruikelijk was. In de verzameling van bovengenoemd Heer bevindt zich ook veel Zwitsers werk.

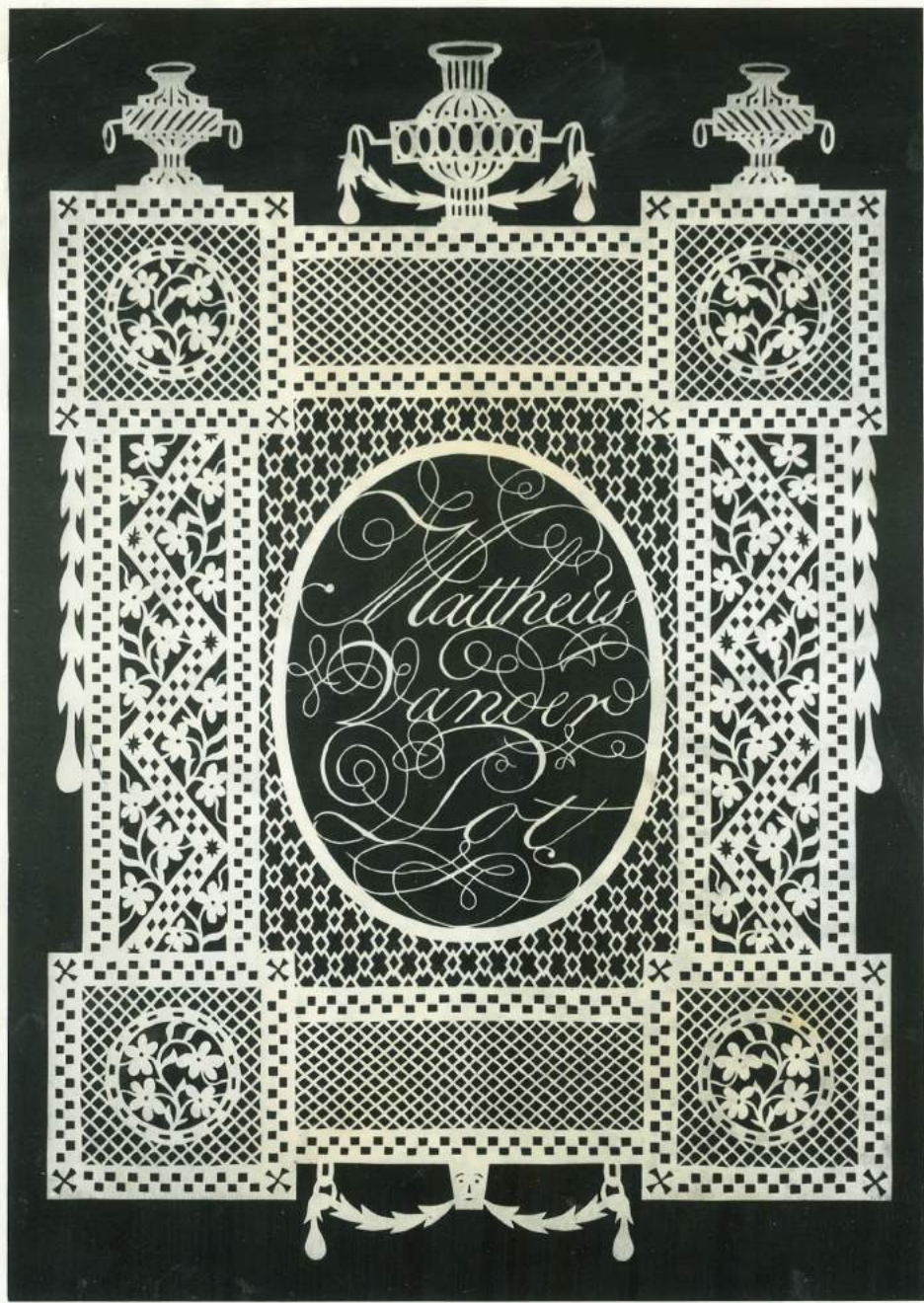
Tegen het eind der 18-de eeuw verdwijnen meer en meer de WAPENKNIPSELS en maken plaats voor HEINNERINGSKNIPSELS. De familie van der Pot uit Rotterdam bezit een HERINNERINGS- tevens KANTKNIPSEL, waarvan de maker onbekend is. Het is gewijd aan Mattheus van der Pot, in 1788 advocaat en Oranjegezind fiscaal van de Generaliteit te's Gravenhage. Het is een bekende Rotterdamse familie (XXV).

Van de Heer Mr. A. Staring, De Wildenborch te Vorden, kreeg ik, voor mijn verzameling, ten geschenke een HERINNERINGSKNIPSEL, waarschijnlijk een herinnering aan een huwelijk, vermoedelijk uit het einde der 18-de eeuw, laat Lodewijk XV-de stijl. Boven de ineengestremgelde monogrammen, de huwelijkskroon. Het knipwerk is buitengewoon fijn en lijkt op "Klöppelkant", maar ondanks de fijnheid is het volkomen ongeschonden. Groot, met de witte rand, 22-27 c.M., ~~XXXX~~. XXVI.

Een unieke verzameling ~~knipwerken~~ knipwerken en schaduwbeelden bezit Mr. H. J. Steenbergen, Kantonrechter te Groenlo. Vier knipsels werden door hem gevonden in een oude Statenbijbel. Ze zijn geknipt door DAVID LAMBERTUS VAN FERNEY, broer van voornoemde JOHANNES KORNELIS VAN FERNEY (blz. 24), geboren te Middelburg in 1776. Hij was Patriot en werd te Hasselt, waar hij zijn vrouw Wendelina van Dingstee leerde kennen, ontvanger van het Zegel. Het huwelijk bleef kinderloos. De knipsels zullen, volgens het vermoeden van Mr. Steenbergen, alle in de Hasselter tijd zijn ontstaan. Behalve knipsels maakte van Ferney ook gelegenheidsgedichten, terwijl hij geen onverdienstelijk tekenaar was. Enkele gedichten en tekeningen zijn in de familie bewaard gebleven.

Invloed schijnt hij op de familie van Dingstee gehad te hebben. Een der zonen van Jan van Dingstee, broer van zijn vrouw, zou de schildersloopbaan volgen. Kort na zijn verwerven van de "Prix de Rome" werd zijn loopbaan afgebroken door zijn plotseling overlijden. Ook van hem bezit Mr. van Steenbergen enkele tekeningen en een aardig stilleven (16).

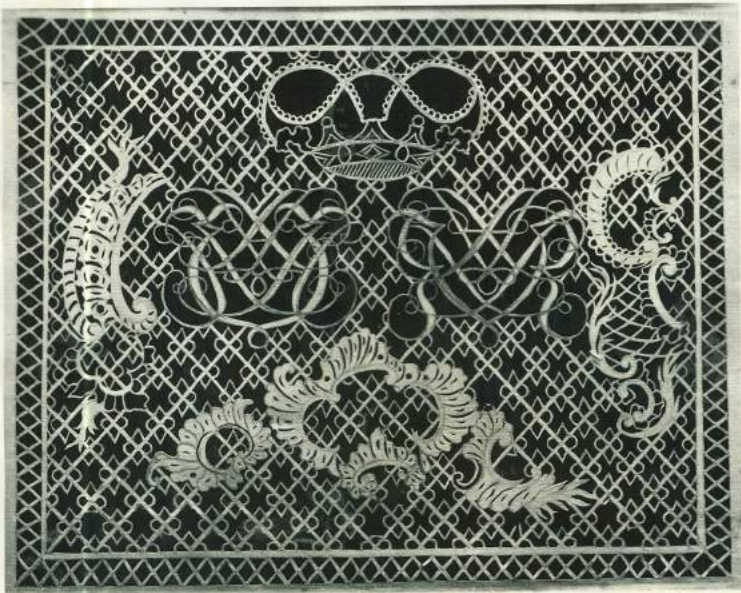
[Oraen konst met het ~~Knipsel~~ knipsel een herinnering aan Mattheus van der Pot ~~knipsel~~ huwelijks-wapenknipsel van Cornelis Schreever en Dingena van der Hart. (Plaat XXVII) van 1762.

Plant

XXV

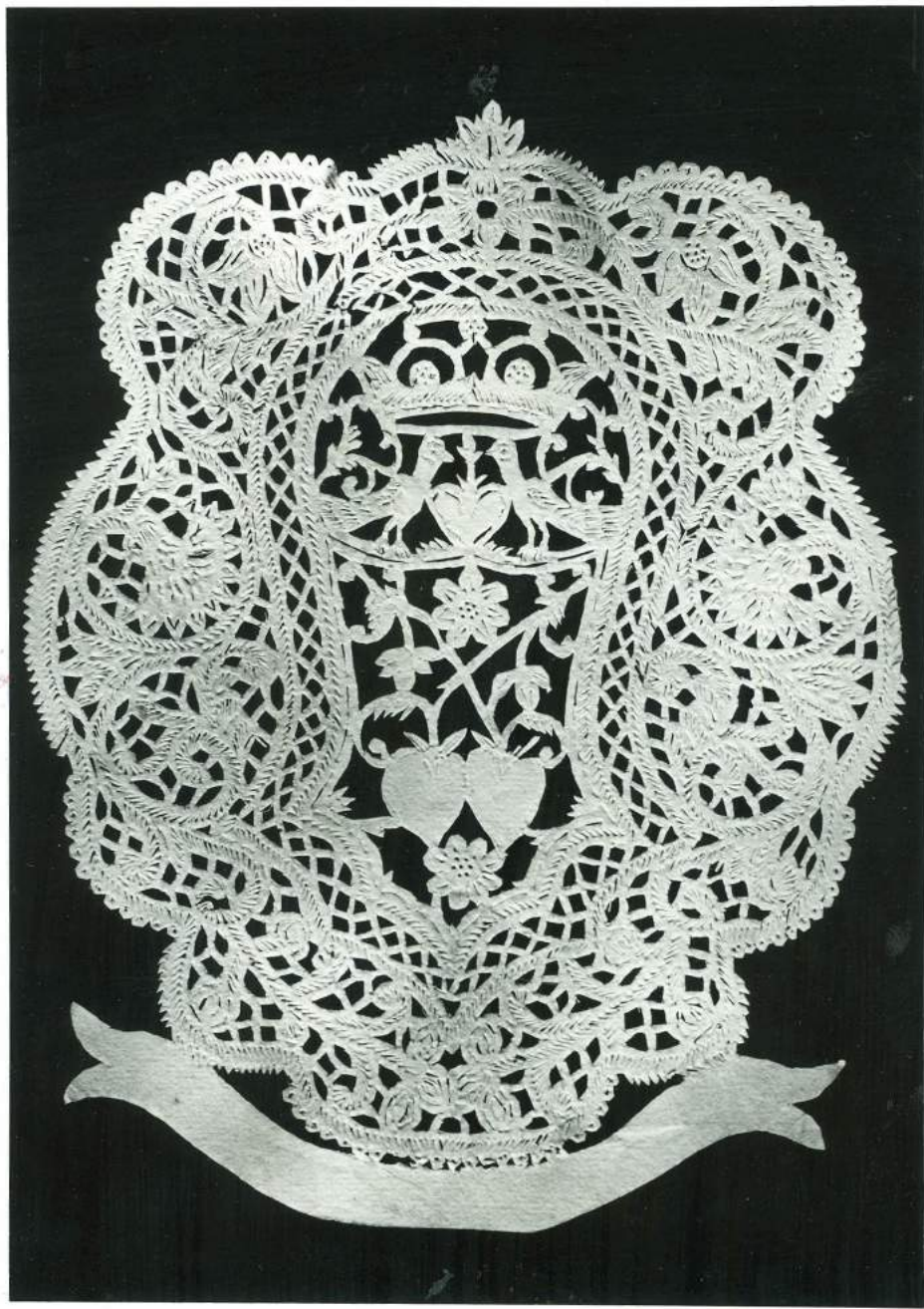
Herinnerings- en Kantknipsel van de Fam. Van der Pot, Rotterdam.
Foto: Rijksmuseum voor Volkenkunde, Arnhem.

XXVI

Kant- en tevens Huwelijksknipsel, Eig. E. J. Huijzena-Onnekes, Ten Boer.
(Geschenk van Mrs. A. Staring).
Op $\frac{1}{4}$ van de ware grootte

XXIV. Kant-en tevens Huwelijksknipsel van David Lambertus van Feeney, eig. van Mr. H. J. Steenbergen, Kantonrechter te Groenlo (ongeveer $13\frac{1}{2}$ - $17\frac{1}{2}$ c.M.).

31 Enkele aardige HERINNERINGSKNIPSELS kan men zien in het museum "De Zaan-
Landse Oudheidkamer te Zaandijk.

Het is een herinnering aan Barbertje Tram, geboren 1746 en geknipt door de
Groninger knipper en schilder J. WALRECHT (21).

Verder een huwelijksdoorkonde van Cornelis Claas Honig en Aagje Breet. Dit
is een fraai voorbeeld van wat men zou kunnen noemen PAPIEREN KRULSTIJL. Het
is schoonschrift uit die dagen. Het stuk, 60-75 c.M., is niet getekend. Bezitter
G. J. Honig, Zaandijk. De Heer G. J. Honig bezit ook nog een HERINNERINGSKNIPSEL
van het 25-jarig huwelijksfeest van K. C. Honig en A. J. Loon van 1757. Knipper
M. HART.

Een fraai knipstuk, vervaardigd ter gelegenheid van de geboorte van Pieter
ten Cate in 1792, ook afkomstig uit de Zaanstreek, waar in die tijd veel geknipt
is, bezit Mevr. de Wed. M. J. van der Stadt-Bakker te Hillegersberg

-----
Een knipsel in reliëfvorm in het ~~MUSEUM~~ "Van Gijnmuseum" te Dordrecht is ge-
maakt door JACOBUS J. JANSEN. Het is uitgeslagen en dubbel gevouwen geknipt,
een techniek die we ook aantreffen bij sommige devotieprentjes. Het is een
"Croondigt opgedraagen aan de jonge Juff^r Elisabeth Cornelia Plevier, 1722."
Dit wenst u de dienstw. Dienaar Jacobus J. Jansen Dzn.."

Een zeer goed knipsel in bovengenoemd museum stelt de gektoonde wapen-
schilden der Zeven ~~P~~rovinciën voor, verbonden door een samengestrikt lint
en bewaakt door een klimmende leeuw met pijlbundel in zijn klauw. Het is groot
50-57 c.M. en gemerkt "RENART fécit 29 Dec. 1777."

In het museum "Flekite", Amersfoort, markte ik een merkwaardig knipwerk op,
gedeeltelijk gekleurd. Het medaillon heeft de vorm van een kerkbord met
spiraalen, waarop de gezangen aangegeven zijn. Daarop de namen R. Calis, T. de
Graaf, C. W. Reyn en H. Andries, ker(k)meesters van de "Roomse Catolyke Gemeente
Tenix in Hilversum". Daaronder het jaartal 1786.

Plaat XXXXI. Knipwerk, herinnering aan het huwelijk van Claas Honig en Aagje Cornelis Breet, 25 Augustus 1793. In het bezit van G. J. Honig, Zaandijk. Maker onbekend. Een prachtig voorbeeld van handschrift uit die dagen.

Van een geheel ander genre is het knipwerk dat zich bevindt in het museum "Prinsessehof" te Leeuwarden, stellig uit de eerste helft der 18-de eeuw. Bevallig van lijn en vormen is het een aristocraat onder de ^{Geen J. v. 2. Neder de} , vooral latere primitieve exemplaren van volkskunst. Toch ontbreekt ook hier de traditie niet. In het sierlijke watervat, de levensbron, is duidelijk de hartvorm te onder-
~~kennen~~
~~scheiden~~.

Wijlen de Heer Nanne Ottema kocht dit stuk uit de nalatenschap van zijn vriend Vieweg, indertijd Directeur van het Fries Museum, die vroeger als militair op verschillende plaatsen, o.a. ook in Brabant gediend heeft, waar door hem veel antiek gekocht is. Waarschijnlijk is het knipwerk van Zuid-Nederlandse herkomst. In elk geval is hier Zuidelijke invloed te bespeuren. Helaas is de maker onbekend (XXVIII).

----- WILLEM EIGENMAN.

Bekend als knipper was ook de Leidse koopman WILLEM EIGENMAN. In 1910 kon de Heer C. van Son een aantal knipsels fotograferen uit een album van de familie Eigenman, dat in ongeschonden staat bij de familie berustte. Nu weet men zelfs ^{van} het bestaan ervan niet meer af.

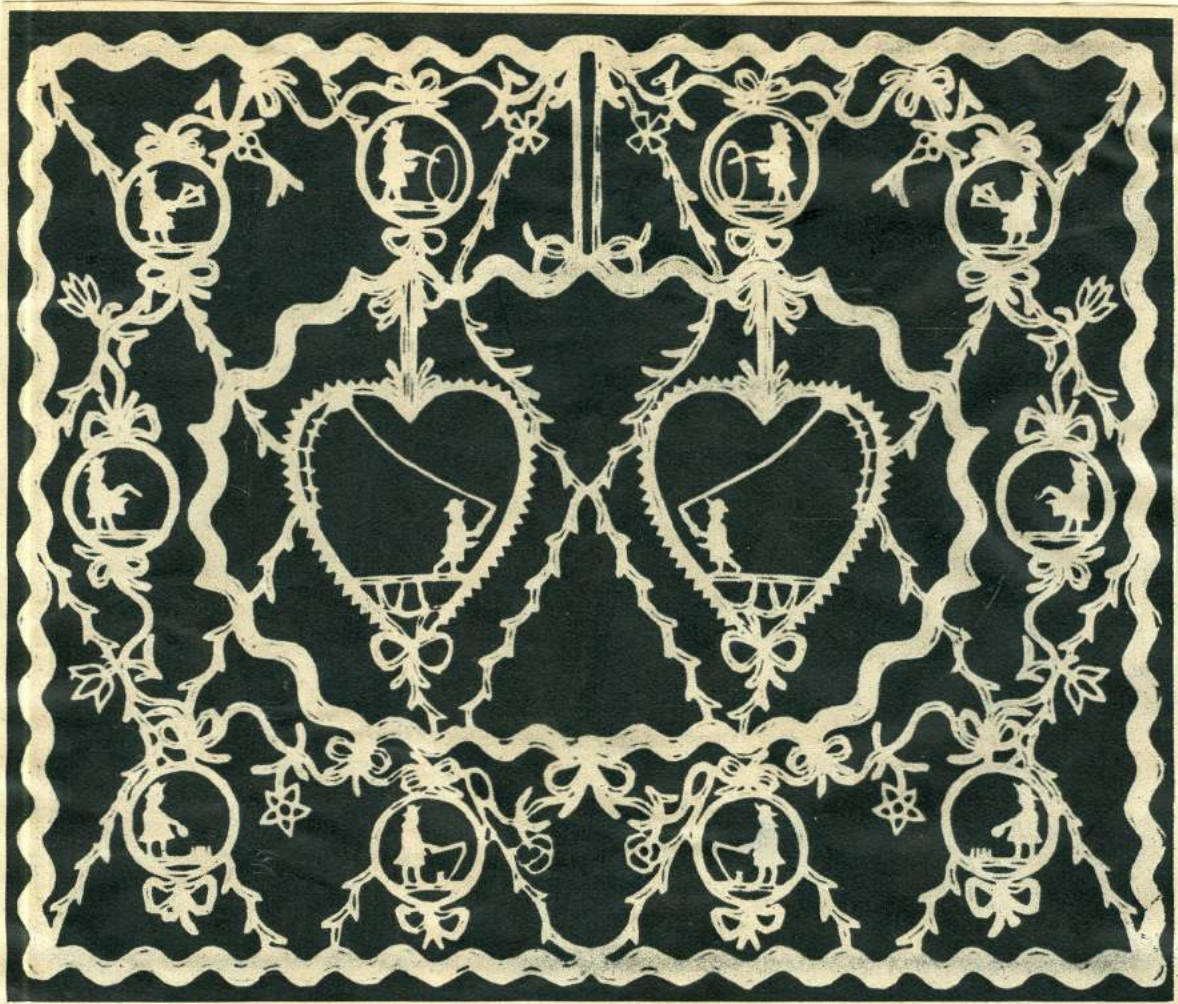
Hij ~~maakte~~ ^{knippte} in de jaren van 1750-1780, van gewoon ^{Hollands} wit papier. Slechts een enkele keer gebruikte hij gekleurd of zwart. Gewoonlijk werd dit dubbel gevouwen om een symetrische ornamentiek te krijgen. De wetten der symetrie hebben ~~vanaf~~ de klassieke oudheid, tot in onze dagen stand gehouden. Voor zijn werk gebruikte hij een gewoon schaar-tje. De opzet werd met enkele schetslijnen aangegeven. Verder knipte hij geheel uit de vrije hand en schiep datgene wat hij zich in zijn geest voorstelde. Vooral op hoge leeftijd, toen hij er tijd voor had, knipte hij veel en altijd zonder bril. Zijn werk is zeer decoratief. Er gaat een grote beko-ring van uit. De Heer C. van Son zegt dat zijn werk doet denken aan de versie-ring van boekbanden uit de Franse school en ZO OOIT DE SCHAARKUNST HAAR BE-STAAANSRECHT BEWIJZEN WIL, DAN KIEZE ZE DEZE KUNSTENAAR TOT HAAR ADVOKAAT, en de kans om haar pleit te winnen zal groot zijn (Elsevier, 1910, 310). Inderdaad, er is een volmaakt evenwicht in elke tekening en in de knipsels is een grote verscheidenheid. Toch is er bij alle verschil ~~een~~ een zuivere vlakverdeling, ~~en~~ een volkomen harmonisch geheel ^{voemt (XXI en XXVII)}

XXVIII. Knipprent 30-38 c.M. uit de eerste helft der 18-de eeuw. Maker onbekend
Foto "Museum voor Volkskunde", Arnhem. Origineel "Princessehof", Leeuwarden

XXIX. Knipprent van Willem Eigenman.
Foto natuurlijke grootte.

*Op deze snijprent worden de kinderspelen
afgebeeld.*

XXVII.

Knipprent Willem Eigenman. De figuren, van welke knipprent ook, moeten lopen, springen, rennen, dansen, vliegendesnoeds. Het zich vrij en natuurlijk bewegen is de eerste vereiste voor een goed knipsel.

De familie de Bleyker stamt uit Middelharnis op Overflakkee. Een lid der familie kwam terecht in Zierikzee en in November van 1707 is daar geboren JAN CORNELISzn. DE BLEYKER. Het schijnt dat zijn vader, naast een ander beroep, ook het ambt van Doopsgezind Leraar bekleedde. In 1738 werd hij zelf Doopsgezind Predikant te Sommelsdijk, het tweelingdorp van Middelharnis. Nog in hetzelfde jaar werd hij beroepen, op een inkomen van 150 gld. per jaar, te Aalsmeer. Nadat hij zijn intreepreek beëindigd had, werd hij ingezegend door de Leraar Timen van Hilten, van de Uithoorn. Op 10 December 1747 deed hij zijn intrede te Alkmaar, op een tractement van 700 gulden. Daar is hij tot zijn dood toe, op 10 Mei 1783, gebleven. Wie zijn eerste vrouw was, heb ik niet kunnen ontdekken, maar in Alkmaar hertrouwde hij met Jacomijntje van der Maan, weduwe Dirk Koekebakker (22). Bij deze vrouw had hij drie zoons die alle drie ook Doopsgezind Leraar werden, evenals een kleinzoon van hem.

Wanneer we zijn geschilderd portret bekijken, dat hangt in de consistoriekamer van de Doopsgezinde kerk te Alkmaar, dan zien we een statige, deftige dominee, op wiens wezen het stempel gedrukt is van voorbijgegangene ernstige tijden, terwijl de Doopsgezinden het in zijn tijd ook niet gemakkelijk gehad hebben, al werden ze dan ook niet meer vervolgd. Waarschijnlijk heeft hij zijn natuurlijke opgewektheid (een werkelijk godsdienstg mens is blijmoedig) en fantasie uitgeleefd in het werk, naast zijn ambt, want zijn knipsels leren ons, dat hij niet alleen een goed knipper, maar ook een goed tekenaar en schilder geweest is. Hij maakte knipwerken ter gelegenheid van de huwelijken zijner stiefzonen^{en} drie zoons, Pieter Koekebakker, Michiel, Cornelis en Jan de Bleyker. De knipsels, misschien gedeeltelijk uitgesneden, versierd met teken- en schilderwerk, tintelen van leven. Het zijn fijn geschilderde medaillons, omringd door slingers wijnranken met druiventrossen, vogels, vlinders en mensen. Voorwaar Dominee de Bleyker moet een rijke fantasie en gevoel voor de natuur gehad hebben, terwijl de voorstellingen van bijbelse, mythologische en symbolische aard zijn. Het knipwerk van Cornelis de Bleyker was indertijd in het bezit van Ds. Hoekstra van Twisk; een ander knipwerk, getekend in 1728 te Sommelsdijk, was bij de Weduwe J. de Bleyker te Alkmaar, een derde ~~was~~ bezat J. de Waert te Westzaan. Het werd gezien op de tentoonstelling van oudheden in 1874 te Zaandam. Mij zijn drie knipstukken van hem bekend. Een was in het bezit van Dominee Michiel Onnes, Doopsgezind Predikant te Veendam. Na zijn overlijden is het verkocht aan de kunsthandelaar en bidprentjesverzamelaar Leo Bisssterbos, Amsterdam, die het als een kostbaar kleinnood bewaart (XXXI). Het is vrij groot, iets vergeeld, maar uiterst fijn geknipt en versierd met keurige tekeningen, in medaillons aangebracht, ter grootte van een gulden. In het midden boven, twee iets grotere medaillons met de namen van het bruidspaar, in de buitenrand. Onder de bruidskroon, de voorletters daarvan in monogram, kunstig dooreengestremgeld. Wanneer men hier van een zekere stijl zou spreken, dan zou men het barok kunnen noemen. Daarop wijzen de bogen en rechte lijnen in het midden. Dit volgde op de renaissance en liep uit in het rococo (Lodewijk XV). Het is de huwelijksorkonde van Pieter Koekebakker en

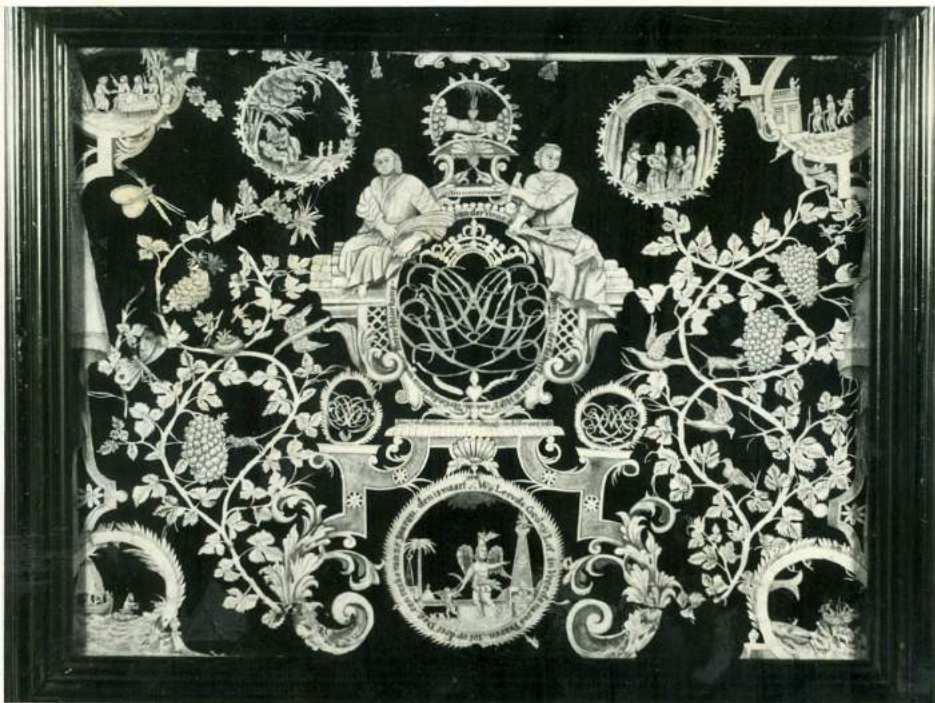
Ds. Jan de Bleyker.

XXX

Knipprent breed 28 c.m.
en hoog 21 c.M. ~ orspron-
kelijk in het bezit van
G.J. Honig, Zaandijk. nu
gemeenteearchief, Haarlem.

cliché's nauwkeurig

XXXII

XXXI. Knipprent van Ds. Jan de Bleyker. Eigendom van Leo Bisterbosch
te Amsterdam (eliché aanwezig).

Maartje Dirks Kok van 8 October 1761. Beneden staat: "Door Jan de Bleyker, Leeraar der Doopsgezinden te Alkmaar, oud 53 jaar, 1761."

Dominee Onnes vertelde dat bij overlevering bekend was, dat de knipstukken gemaakt werden om er wat bij te verdienen. De tractementen waren klein en niet toereikend om in het onderhoud van Dominee de Bleyker en zijn gezin te voorzien. Hoe het in zijn familie gekomen was, wist hij niet. Misschien is de overlevering juist, maar ze werden ook gemaakt als Huwelijksgeschenk. Het waren derhalve HERINNERINGSKNIPWERKEN.

In het Rijksprentenkabinet te Amsterdam viel mijn oog, bij het nazien van de verschillende knipprenten, onmiddellijk op een stuk van Dominee de Bleyker. Men herkent ze uit duizend. Het was gesigneerd en gemaakt ter gelegenheid van het huwelijk van Jacob van Berkhout en Alida Verlaan.

In het gemeentearchief te Haarlem, zag ik een dergelijk knipwerk van hem, iet iets minder geornamenteerd, maar er veel op gelijkend. Het is een herinnering aan de zilveren bruiloft van Pieter Huurkamp van der Vinne en Anna van der Schaft, 1 Juni 1786. Ook dit was getekend door Dominee J. de Bleyker.

"Wij leefde God zij Lof in Vreede na ons Paaren
tot op dees Dag een reeks van 25 Jaaren."

Dominee de Bleyker bezat ook vermaardheid als KLEINSCHRIJVER. Hij overtrof in dit opzicht nog de Amsterdammer J. E. DINGER (Konst- en Letterbode; 1805). Zonder bril of vergrootglas te gebruiken, wist hij "Het Onze Vader", tien keer op de grootte van een stuiver te schrijven, en zijn knipsels zijn kunstzinnig, knap en uitstekend van compositie. En wanneer we nog eens zijn portret bekijken, dan treffen ons ook zijn bijzondere handen, wat hij gemeen heeft met vele begaafde kunstenaars en kunstenaressen. De overlevering zegt van hem dat hij streng in de leer was, maar er ook naar trachtte te leven. Hij moet een prachtmens geweest zijn, goed voor weduwen en wezen, een stoere kerel, van boerenafkomst en iemand met grote gaven (Doopsgezinde Bijdragen; 1889, ~~Plaat XXXIX~~).

PIETER DINGENOM.

Een interessant knipwerk bezit de Heer Georg Rueter, Sloterdijk, Amsterdam. Het is geknipt of gesneden van wit papier en daarna in mooie antieke kleuren geteeld, wat de afbeelding wat onduidelijk maakt. Bovenaan in geel "Vievat Oranje". De Oranjeboom is groen met oranjeappelen. De namen van Prins Willem V en Prinses Wilhelmina zijn in geel, de krullen rood, wapens in groen en zwart. De leeuwen in de wapens en de Hollandse Tuin rood. Bij de naam Frederika is Wilhelmina weggelaten, zoals zij juist hier bekend is. Anno 1767 en de naam Pieter Dingenom zijn zwart evenals enkele krullen (Plaat ~~XXXIII~~, Moot 23).

In het Museum "Flehite" te Amersfoort bevinden zich twee HERINNERINGSKNIPSELLEN, eveneens van bovengenoemde Prins Willem V, van 1748 en 1788, formaat 24-25 c.M. elk. In het Museum "Kasteel Sypesteijn" te Nieuw Loosdrecht zijn twee herinneringsknipsels, die oud zijn. Het ene stelt voor Prins Willem IV met zijn vrouw, Anna van Hannover. Hij werd in 1711 te Leeuwarden geboren, was achter

Plaat XXXIV Herinnering aan Prins Willem V en Frederika Wilhelmina van Pruisen, 1767 (Eigendom van Georg Rueter, Amsterdam, Knipper Pieter Dingenom $26\frac{1}{2} - 24\frac{1}{2}$ cm)

Whipprent, misschien snijprint. Rose ondergrond, wapens en koppen op blauwe achtergrond. Papier vuil wit. 44-57 c.M., eind 18-de eeuw. Willen C.H. Friso en echtgenote. Eigendom Museum "Sypestejn" te Loosdrecht. Foto Ned. Openlucht Museum. Plaat XXXIV.

eenvolgens Stadhouder van Groningen, Friesland, Gelderland, Utrecht, Holland, Zeeland en Overijsel. Het slechte verloop van de oorlog tegen Frankrijk (1745-1748) had daartoe geleid, maar hij heeft niet aan de verwachtingen, die men van hem koesterde, voldaan. Hij stierf reeds in 1751. De knipwerk is groot 44-58 c.M (Noot 23 f. Plaat XX XIV):

Wij moeten nog enkele fraaie HERINNERINGSKNIPSELS noemen.

"Mejuffrou Maria van Stralen, geb. 1759 te Rotterdam". De letters zijn in ~~fr-~~ fraai rondschrift uit die dagen. Getekend F.K, formaat 25-37 c.M.

En dan een zeer fraai huwelijksknipsel, ook 18-de eeuws, met de traditionele symbolen. Boven twee heraldische dieren elk met een vlag in de hand. Jammer dat de naam van ^{de} maker en het jaartal ontbreken (Historisch Museum, Bulgerstein te Rotterdam).

Twee HERINNERINGSKNIPSELS van een broer en een zuster Phyffer, een bekende familie uit Gorichem, zag ik in het museum "Dit is in Bethlehem" te Gorichem. Ze zijn precies gelijk, behalve het inschrift. Uit een soort tombe komen aan weerszijden slingers, die het geheel omringen. De inschriften zijn:

Johan Christoffel Julianus Phyffer	Agatha Maria Catharina Phyffer
Gebooren Den 9 Maart	Gebooren Den 3 October
In 'T Jaar 1787.	In 'T Jaar 1784.

(Over de familie Phyffer zie noot 24).

Een fraai VERJARINGSKNIPSEL bezit de Heer H.J.W. Jansen te Zutphen, gewijd aan zijn overgrootmoeder: "Ter Verjaaring van myn Zeergeliefde Moeder Geert~~tr~~truyd van der Veen, Wed^e Willem van Dijk, Oudt 57 Jaar den 19 Februari A^o 1776. Door deszelfs Zoon J.H. van Dyk. G. Hattem fec.." (25).

Een HERINNERINGSKNIPSEL "Carolina Bernardina Racer, gebooren den 28 October 1778" bevindt zich in het museum te Oldenzaal. Het is afkomstig van C.B. Palt~~the~~the. Bij wijlen Dr. A.G. de Bruyn zag ik een kleine verzameling knipsels, waarvan uit de 18-de eeuw. Ze waren afkomstig uit de meer gegoede kringen, geen volkskunst en symbolisch arm.

"Christina Smit, 1772", een knipprent in zuivere stijl uit die dagen zag ik in ^{Ryks.} "Het Museum voor Volkenkunde (Ned. Openluchtmuseum)" te Arnhem.

EPPO BRONGERS.

In de Ned. Herv. Kerk te Thesinge, gemeente Ten Boer, hangen in het koor, dat een deel is van de voormalige kloosterkerk aldaar, twee knipsels, gemaakt door EPPO BRONGERS, schoolmeester, koster en diaken ~~aldaar~~, in Maart 1777 met aptestatie vertrokken van Winschoten naar Thesinge. Het oudste en best bewaarde knipsel is een herinnering aan een kerkrestauratie in 1786, vooral de rand is zó zuiver geknipt, dat men zich bijna niet voorstellen kan dat deze spontaan geknipt ~~zijn~~ is. Potloodstrepen zijn er echter niet op te ontdekken. Technisch zéér knap ornamentaal werk en toch mis ik er iets in, misschien de fijnere culturele waarde ~~(26)~~.

Het andere knipsel stelt voor, een blad uit een psalmboek, omringd door lofwerk, terwijl de letters: "Het ruime Hemelrond enz., bijzonder correct geknipt zijn. Dit knipwerk is origineler dan het eerstgenoemde, maar door ouderdom bruin geworden en enigszins gevlekt. De aanleg voor de schilder-teken-en knipkunst zat in de familie. Het laatstgenoemde knipsel is geschonken aan de Ned. Herv. Kerk te Thesinge door den afstammeling van Eppox Brongers, n.l. de Heer Jacob Jans Faber, te en leraar en kunstschilder (26).

We willen nog enkele goede ~~knix~~ 18-de eeuwse knipsels vermelden uit de verschillende ~~knix~~ ^{historische} het museum "Bulgersteyn", Rotterdam.

In het museum "Bulgersteyn" te Rotterdam is een oud knipselboek met perkamenten omslag. Tussen de blauw-grijze bladen liggen fraaie knipsels die we niet alle kunnen beschrijven. Enige knipsels stellen "de Hollandse Tuin" voor, een door vlechtwerk omheinde plaats, de Heilige Plaats, met in het midden de Hollandse maagd, staande naast de Nederlandse Leeuw, houdende in de hand de staf, of soms ook een bundel pijlen, soms zeven, soms acht, zelfs wel zeventien pijlen, die natuurlijk niet doelen op de gewesten, maar een symbolische betekenis hebben.

Ook herinner ik mij de voorstelling van een begrafenis, een kerk met kerkhof, een geopend graf en op weg erheen, een begrafenisstoet. Voorop de baar met de kist, gedragen door mensen in antieke klederdracht en ook gevolgd door mensen in rouwdracht. Alles uit de hand geknipt, zonder voortekening.

Héél mooi vond ik ook een knipsel, voorstellende de aartsengel Michaël met het vlammend zwaard en symbolen van de dood. Op de tafel een schedel en een zandloper; daarnaast de waarschijnlijk dode lichtvogel en, opspringend tegen de tafel, een huilende hond. De hond heeft altijd met de dood te maken en een huilende hond is, wat men in Groningen noemt, een "dodeverluder", een die de dood aankondigt.

Het knipsel van de Heer M. Buitendijk, Den Haag is een typisch voorbeeld van de traditionele huwelijksorkonde, met hart, bazuinengelen, huwelijkskroon, twee lichtvogels, twee zwanen (ook lichtdieren) en twee hanen als vruchtbaarheidssymbool. Boven dit alles de bruidskroon, eveneens het zinnebeeld van vruchtbaarheid, vrouwelijke reinheid en kuisheid. Op de achtergrond staat evenwel de toverkracht, de mytische kracht van de ring, symbool van het volmaakte. De bruidskroon draagt gewoonlijk twaalf sterren, hier zijn het er 24. Dit voert naar het sterrendiadeem van Maria, de barende, de reine, die zoveel eigenschappen overnam van Frey, van Moeder Aarde. De twee meerminnen kunnen er op wijzen dat het bruidspaar tot een zeevarende familie behoorde. Traditie? Ja, maar op de achtergrond toch een zekere sentimentaliteit, een overdrevenheid zoals zich dat uit ook in schilderstukken, en liefdesbrieven en gedichten uit ~~knixknixknix~~ de laatste helft der 18-de eeuw. (XXXV)

Alleraardigst is het, ~~knixknix~~ helaas zeer beschadigde, HUWELIJKSKNIPSEL van "Jan^G_m Dekker & Grietje J. Kluyt In den Egt Vereenigt 15 January 1786". Het is gepolychromeerd op zwarte achtergrond, voorstellende een bruiloft in Oud-Westfriesse klederdracht (Het origineel dat zich bevindt in het Gen. Museum te Bergen (N.H.) is 20-26½ okt. zie plaat XXXVI).

De overlevering zegt
 dat dit knipsel gemaakt
 is door een heer uit
 Westerwolde (Epsm.)

Plaat XXXV. Eigendom M. Buitendijk, Kunsthandel Den Haag, ~~maker onbekend~~.

Westfrise Bruiloft. Plaat XXXVI. Eigendom Gemeentelijk Museum te Bergen
 (n. H.)
 Maker onbekend.

31.
HIERONYMUS WASSENBERGH.

Dat men zich ook in hogere kringen in het noorden des lands bezig hield blijkt uit het feit dat ook de beroemde Professor aan de Franeker Hogeschool HIERONYMUS WASSENBERGH zich met de knipkunst bezig hield.

Hij promoveerde te Franeker in de rechten, was Rector aan de Latijnsche school te Lochem

EVERWINUS WASSENBERGH .

In het kleine dorpje Lekkum bij Leeuwarden werd op 25 September 1742 geboren EVERWINUS WASSENBERGH, als zoon van de Predikant Abraham Wassenbergh en zijn vrouw Clarissa Maria Langenhert. Ds. Wassenbergh was sedert 16 October 1729, Predikant te Lekkum en Miedum (emeritus 1778).

Het echtpaar had zes kinderen, waaronder genoemde Everwinus, die van December 1767 tot 1771 hoogleraar was in Deventer en daarna tot zijn dood 3 Dec. 1826 in Franeker.

Bij de familie Aldershoff te Groningen, toonde men mij een prachtig boek met walvsleren band en verguld op snee, stellig 18-de eeuws. Tussen de bladen van dat boek lagen tal van knipsels, het alfabet, wapens van Groningen en de Ommelanden, een enkel familiewapen, bijbelse taferelen en andere voorstellingen. Ze waren opgemaakt met streepjes en stipjes, maar alles was zó gelijkvormig dat de gedachte onmiddellijk bij mij opkwam dat ze uirgesneden waren en waarschijnlijk gebruikt als schaduwbeelden. We hebben er een paar van tegen de zon gehouden en het effect was op de lichte wand verrassend.

Naar de klederdrachten te oordelen moesten uit het laatst der 18-de of begin 19-de eeuw stammen. Ze waren van het voorgeslacht en men vermoedde dat ze gemaakt waren door DATO ALDERSHOFF, een broer van de grootvader, jong gestorven, maar een begaafd tekenaar. Bij een nauwkeurig onderzoek zag ik evenwel de letters D.S. onder een knipprent, voorstellende Adam en Eva in het Paradijs.

Kort daarna was ik in de boekhandel van de Heer Scholtens, Groningen. We spraken over knipwerken en de Heer Scholtens vertelde mij dat hij een eigenaardig knipsel bezat van zijn voorgeslacht. Hij liet mij dit zien. Het was van 1775 en gemerkt D.S. Men vermoedde dat het gemaakt was door DATO SCHAAPSCHOE, betover grootvader van de Heer Scholtens (de overgrootmoeder was een Schaapschoe). Toen ging ik zoeken in het rijksarchief, vond wel een Dato Scholtens, maar geen Dato Schaapschoe. Het resultaat van mijn zoeken vind u in noot 27.). De naam Dato komt in Groningen sporadisch voor.

Het knipstuk, dat inderdaad merkwaardig was, had geen overeenkomst met de m'n of meer kunstloze knipsels van de familie Aldershoff. Het was primitieve volkskunst, dat toch een zekere aantrekkelijkheid bezat. Het knipsel was gekleurd in mooie zachte oude tinten. Bovenaan de woorden:

GEDENK TE STERVEN.

Verder naar onderen een figuur met scepter en kroon, rijk uitgedost, symbolisch voorstellende macht, rijkdom en weelde. Dan de woorden:

Vrienden wilt hier eens opmerken
Hoe den mensche dus kan werken
In papier en hout of lood.

Dan een voorstelling van de dood, de grote maaier, een geraante met de zeis.

Maar als hij al heeft uitgevonden
Wat een mensche kan bezonnen
Eindelijk dan komt de dood
Wat kan zijn werk dan baten?
Want hij moet hem alles laten
Siet zo neemt een mensche af
En daalt neder in het graf.

Onder het gedicht de doodgraver met een schop in de hand, staande naast de doodbist. Een vrij sombere geschiedenis dus. Dan de letters D.S. en het jaartal 1775.

Kort daarna kwam ik op een vergadering te Groningen te zitten naast de moe-

der van bovengenoemde Heer Scholtens, Mevr. A.M. Scholtens-Hellemans. Ze vertelde me dat ze ook knipwerk had, afkomstig van het voorgeslacht van haar man. Ik zag ze. Ook deze knipsels werden bewaard in een kostelijk boekje, rood met ~~goud~~ leren band, in rood en goud. Het waren dezelfde soort knipsels als van de familie Aldershoff. Voor in het boekje het volgende:

Printboekje
van
G. Scholtens s.m.c.
om der
Gesnedene Printjes
van zijn ge-ëerde
DATO SCHOLTENS
enz. enz. enz.
in te bewaren etc. etc..

Daaronder een keurig getekend vignette, een opengesprongen granaatappel met een kroontje er boven.

Anno Groningen 1772

Vele van de knipsels uit het boekje zijn precies gelijk aan die van de Heer Aldershoff. Enkele plaatjes van Mevr. Scholtens-Hellemans zijn fijn gekleurd. Men kon dus in die tijd prentjes kopen en uitsnijden en mijn vermoeden bleek juist te zijn. Een der wapenknipsels was zelfs maar gedeeltelijk uitgesneden. Natuurlijk is het spontaan geknipte prentje door de Heer DATO SCHOLTENS het belangrijkste, de andere prentjes doen ons zien hoe de knipkunst gedaald is. Uit cultuur-historisch oogpunt zijn ze wel belangrijk (27).

Reliëfknipsels.

Uit het overgangstijdperk van de 18-de naar de 19-de eeuw, stammen ook de zogenaamde RELIEFKNIPSELS, die ik veel in Friesland zag. Ze zijn typerend voor de smaak van die tijd. Er komen in de regel paarden op voor, gespannen voor sjees of arreslee, maar ook wel los. Ze gelijken veel op elkaar. Het is dezelfde werkwijze, hoewel men na kan gaan dat ze uit verschillende streken komen en door verschillende mensen zijn gemaakt. Het meestal crèmekleurig papier is van verschillende dikte. In tegenstelling met de knipsels van Dato Scholtens, ik bedoel natuurlijk de uitgesneden plaatjes, zijn de verhoudingen tussen mensen, dieren, boom- en huizengroepen, volkomen verantwoord. Soms krijgt men evenwel ook de indruk, dat er gewerkt is, naar in de handel gebrachte voorbeelden. Daarop wijst b.v. het hondje, rechts op de knipprent van de Heer F. Jansenius de Vries uit Warffum, waar vergeten is het gedeelte onder de buik uit te snijden. Zelf kreeg ik een exemplaar ten geschenke van de Heer van der Pot uit Rotterdam, dat uit Hindelopen afkomstig moet zijn. D. A. A. Eecen uit Leeuwarden bezit twee, in hun soort, zeer fraaie exemplaren. Ze geven beide het landleven weer, maar het zijn geen Hollandse landschappen. Kreeg men de modellen uit het buitenland? Het lijkt er op. Soms zijn in deze ingedrukte modellen, bomen, dieren enz.

Soms zijn de figuren achter elkaar geplaatst, wat b.v. op Plaat XXXX duidelijk te zien is. De boom rechts staat iets naar voren. Bij wijlen de Heer Nanne Ottema uit Leeuwarden, zeg ik een knipsel dat precies gelijk was aan het mijne, slechts met dit verschil, dat er één paard voor de sjees gespannen was. Men zal het stellig met me eens zijn, dat de uitgesneden knipsels, waaronder ook de schaduwbeelden vollen en ook de knipsels van Doto Scholtens en de reliëfknipsels van papier maché, **HET VERVAL VAN DE KNIPKUNST DUIDELIJK DEMONSTREREN.**

Op 10 October 1816 verschenen er zelfs twee boekjes van de hand van J.W. MEYER te Delft over "Coptografische Avonduitspanningen", Uitgave Gebr. Diederichs, Amsterdam, Bloemmarkt 229, prijs 2 gld.. Waarin we lezen:

Men gelieve het voorwerp dat men wenscht aanschouwelijk te maken, uit de verzameling te knippen en vervolgens heeft men slechts al wat zwart is met een schaar weg te knippen of met een pennemes uit te snijden, en houde dan het voorwerp tusschen keerslicht en wit papier of late de schaduw tegen een witten muur vollen om het wonderbaarlijke effect te zien, zooals hier boven in miniatuur wordt voorgesteld."

De reliëfknipsels van Roémelé maken hierop naar ik meen een uitzondering. Ze schijnen niet machinael vervaardigd te zijn, al is in sommige gevallen naar schilderijen gewerkt, ^{evenals} ~~ook~~ de knunstige knipsels van H.V. Battum ~~maken een uitzondering~~, omdat het schijnt dat deze zeer fijne schaduwbeelden niet naar voorbeelden zijn gewnipt. Geen regel dus zonder uitzonderingen. Ten slotte hebben al deze knipsels of "snyzels" cultuur-historische waarde (287. *zie ook bla. 45*):

En knipwerk dat stellig niet het verval van de knipkunst demonstreert
is de stemboom van Jan Vis, geboren 29.6.1765, overleden 25.11.1818. De letters
in de boom beduiden de namen der kinderen. De prent is gemaakt in het laatste de-
der 18-de of begin 19-de eeuw. De naam van de maker is onbekend. Westfries
Museum te Hoorn (N.H.). Foto Ned. Openluchtmuseum, Arnhem.